

Джон ГолсворсиJohn Galsworthy
(1867—1933)**Людина, що дотримувала форми****(The man who kept his form)****(Із збірки: „Captures“ 1920)**

В наші часи з кожною життєвою засадою є так, як з крокетовим молотком з флямінго в Аліси в руках¹⁾. Коли про нього зняти мову, капосне створіння перекинеться знаком запитання й заглядає тобі в очі. Колишні погляди на життя вийшли з моди, давні вартости втратили ціну; „джентельмен“ стало словом, з якого сміються, а дотримування зовнішніх форм уважається ознакою ідіотства.

А тим часом у Великій Британії ще існують родини, в яких ще традиційне підтримування зовнішніх форм удержалося на протязі століть і, майте мене за немодерну людину, за романтика, але я переконаний, що так виховані люди часто виявляють певну перевагу, певну внутрішню відпорну силу, якою ніяк не можна легковажити.

Ось чому я хочу оповісти вам свої спогади про Майльса Редінга.

Я побачив його вперше (якщо новому учневі дозволено дивитись на старшого), в досить нещасливе полудня в моїм житті, моє перше полудня в Публичній школі.²⁾ Три інші хлопці, вкупі з якими я повинен був жити в кімнаті, десь пішли, а я сидів і засмучено обмірковував, чи маю право на шматок стіни, деб повісити дві малі олеографії, на яких дуже червоні доїзжачі, на дуже гнідих конях плигали через дуже зелені живоплоти; малюнки, які купила моя мати в надії, що вони відповідатимуть мужньому смакові, яким вславлені Публичні школи. Я вийняв їх з куферка разом із світлинами батька, матері й сестри і розклав їх на вікні. Саме стояв я зажурено й оглядав свою виставу, як в кімнату увійшов учень в жакеті з „полами“.³⁾

— Гело! — сказав він. — Ти новий?

— Новий, — відповів я майже пошепки.

— Я Редінг, голова цього будинку.⁴⁾ Як тебе звать?

¹⁾ „Alice in wonderland“. Гумористичне оповідання неймовірних пригод Аліси в казковій країні чудес, загально відоме й досі дуже популярне дитяче оповідання Льюса Кароля, видатного математика, вигадане ним і написане 1865 р. для своїх малих небожат.

²⁾ Public schools — славновісні англійські середні школи з примусовим інтернатом.

³⁾ Жакети з полами мають право носити тільки старші учні, решта носить куді жакетики, що досягають тільки до стану.

⁴⁾ Інтернат в публичних школах поділено на окремі будинки по кількадесять хлопців. За внутрішній порядок кожного будинку відповідає один із старших учнів.

— Бартлет.

— Ага! (Він подивився на папірець, що був у нього в руках.) — Так. Діставатимеш з твоїх грошей два шилінги на тиждень, якщо не будеш покараний. На таблиці на долині побачиш розклад служби для старших,⁵⁾ перші два тижні будеш звільнений від неї. Ну, як тобі ведеться?

— Нічого... Досить добре.

— Ну то й гаразд. — Він, здавалось, хотів відійти, тоді я поспішно спитав:

— Чи можна мені повісити ці малюнки?

— Авжеж! Можеш вшати які хочеш. Покажи сюди!

Він підійшов ближче. Коли погляд його впав на мою виставу, він сказав: „О, вибач!“ і, взявши малюнки, одвернувся від світлин. Новий учень, задля самого страху, робить психологічні спостереження. Отже коли він сказав: „Вибач!“ тому, що ненароком глянув на світлини моєї родини, я якось відчув, що він не може бути ординарним нахабою.

— Купив у Томкінса? — спитав він. — У мене були такі самі перший рік. Не погані. Яб повісив їх отут.

Тим часом, як він тримав їх до стіни, я скося глянув на нього. Він здався мені неймовірно високий; був тонкий і стрункий. Шия, з невисокого комірця, здавалася ще довшою, ніж була. Темний, трохи кучерявий чуб відсвічував рудим; невеликі темносизі очі сиділи глибоко; запалі щоки були трохи веснянкуваті; ніс, підборіддя й вилиці здавались занадто великими для його обличчя, в якому було щось, ніби недокінчене. Але погляд мав одвертий і приємну усмішку.

— Ну, Бартлет, — сказав, віддаючи малюнки, — не журися тільки, все буде гаразд!

Я сховав світлини і повісив малюнки. Редінг! Прізвіще було мені знайоме. В нашій родоводі, серед шлюбів моїх предків, як от „донька Фіц Герберта“, „донька Тестборо“, стояло також записане: „донька Редінга“, з часів десь перед Революцією.⁶⁾ Донька Редінга! цей напівбог, міг бути далекою ріднею. Та я почував, що ніколи не наслідуюсь сказати йому про це.

Майльс Редінг не був блискучим учнем, тільки досить добрим. Не був гарно вдягнений: чи убрання гарне, чи ні, це якось і на думку не спадало у звязку з ним. Не можна сказати, щоби користувався популярністю — був занадто далекий від того, щоб її шукати, занадто замкнений у собі, а до тогож зовсім небагатий; але він ніколи не зловживав тим, що був старший, ніколи не коверзував над малими. Ніколи не попускав, ні собі, ні іншим, був завжди дуже справедливий і, — не так, як більшість голов будинків, — зда-

⁵⁾ Учні нижчих клас несуть обовязкову службу для старших: палять в грубах, приносять чай і т. инше.

⁶⁾ 1642—1649.

валось, не відчував жадної приємності, виконуючи обов'язок „шпарення різками“. В критичні моменти ніколи не лишався позаду: під кінець матчу грав так само завзято, як і зпочаку його. Про нього можна булоб сказати, що мав вибагливе сумління, але сам він, з певністю, не признався ніколи до того. Він ніколи не виявляв своїх почувань, хоч ніколи не мав вигляду, що ховає їх, як це зі мною завжди бувало. Користався великою повагою, не маючи вигляду, що надає цьому якесь значіння. Був хлопцем зрівноваженої, незалежної вдачі, і здавалось, міг би відіграти більшу роль в житті, колиб йому не бракувало творчого духа.

На протязі тих двох років, я мав один лиш раз довшу розмову з ним, що мабуть і не дивно, з огляду на різницю віку, яка нас ділила. Коли я був на п'ятому семестрі, а Редінг на передостанньому, в нашому будинку трапився якийсь дисциплінарний заколот, що зачепив гідність капітана резервної футбольної „одинацятки“, здоровезного хлопця, ірландця, що грав позаду і був нашою головною опорою. Сталося це напередодні першого матчу нашого будинку і можна уявити собі переполах, коли ця значна особа відмовилася грати: уражений тілесно й морально, він вибрав роль Ахилеса і подався до свого шатра. Мої симпатії, разом з усіма майже молодшими, були на боці О'Донеля проти старших. Його відсутність робила мене капітаном, отже питання, чи ми взагалі могли грати, чи ні, залежало від мене. Як би я об'явив страйк зі солідарности, решта пішлаб за мною.

Того вечора, по довгих годинах нарад з іншими протестуючими, я сидів один і ще вагався, як Редінг увійшов до мене в кімнату. Він сперся об двері спиною і сказав:

— Ну, Бартлет, ти ж граєш?

— Мені здається, що Донеля несправедливо покарано, — пробелькотів я.

— То инша річ, — сказав він, — але передусім стоїть честь нашого будинку. Ти це сам знаєш.

Вагаючись між двома обов'язками, я мочзав.

— Слухай-но, Бартлет, — сказав він, — це буде сором для нас усіх. Все залежить від тебе.

— Ну то добре, — сказав я похмуро, — я гратиму.

— Славно!

— А всеж таки, на мою думку, Донеля несправедливо побито, — він вже дорослий.

Редінг підійшов до мене так, що дивився просто згори на мене, як я сидів у кріслі.

— Незабаром, сказав він поволі, — ти сам стоятимеш може на чолі будинку. Тобі доведеться підтримувати престиж. Як ти дозволятимеш здоровезним парубійкам як О'Донель безкарно ображати слабовитих старших, то впаде вся дисципліна. Мій батько тримає в руках округу в Індії, з пів Англії завбільшки, на самому престижі. Він часто говорив

мені про це. Я ненавиджу давати комусь різки, але краще нехай це буде такий здоровило, як О'Донель, ніж малий новий учень. Він у всякому разі робить по свинському, підводючи цілий будинок тому, що в нього щемить спина.

— Річ не в тім, сказав я, — а в тім, що це було несправедливо.

— Як це було несправедливо, сказав Редінг, — то несправедлива ціла система, а це занадто велике питання, щоб я його брався розв'язувати. Я мушу підтримувати порядок такий, який він є. Дай мені руку. Я певний, що зробиш завтра все, що зможеш, правда?

Я простяг руку, удаючи, що не дав себе намовити, хоч в глибині душі був переконаний його доказами.

На другий день, підчас матчу, нас розбито цілковито, але я чув голос Редінга, як він гукав: „Добре, Бартлет! До-обре!“...

В мене лишився тільки один ще спогад про Майльса Редінга зі школи, що додає нову рису до його характеристики. В той день, коли він скінчивши, остаточно покидав школу, я випадково їхав до Лондону в тому самому вагоні. Він сидів коло вікна і дивився назад на нашу гору⁷⁾. Я виразно бачив, як по щоці у нього текла слеза. Він мабуть помітив, що я це бачив, бо раптом почав терти око так, наче йому щось влетіло з вікна.

З того часу я не бачив його на протязі багатьох років. Батько його був незаможний і він не міг піти на університет.

Знову зустрівся я з ним підчас одної з моїх одисей.

Він мав овочеву ферму на Ванкуверському острові. Ніщо так не вражає молодого англійця, підчас подорожі в кольоніях, як різниця між тим, що він вдійсності бачить та тим, до чого він приготований з книжок. Коли я випадково зустрів Редінга в клубі в Вікторії і він запросив мене до себе, я сподівався побачити ряди прекрасних овочевих дерев, повних великих груш та яблук, великий будинок кольоніяльного стилю з широкою верандою і Редінга, в спортивім убранні, посеред расових коней, ловецького та рибальського знаряддя. Побачив-же я нову свіжезрубану колибу, в прорубі густого пралісу; яблуні та груші було щойно посаджено, овочу з них не можна було сподіватися скорше, як за три роки та й то у щасливому випадку. Убраний в звичайний темно-блакитний робітничий одяг, він працював двацять годин денно, рубаючи ліс. Один і той самий кінь ходив і в упряжі і під сідлом; щож до спорту, то Редінг звільнявся ледві на який день, що місяця, хоч риби й дичини було подостатком. Під його доглядом працювало трьох китайців; його харч мало чим відрізнявся від їхнього. Вісім років тому він виїхав з Англії і це була вже друга його

7) Мова йде про школу: Hagrow-on-Hill, що лежить на горі.

спроба; він був змушений покинути першу ферму в Південній Каліфорнії по трьох літах посухи. „Тут“, казав він, „посух не можна сподіватись“, що, мабуть, було справедливим відносно країни, де дощів падає більше навіть, ніж в Англії.

— Як ти можеш витримати в такій самоті? спитався я.

— Людина до всього звикає. До тогож тут зовсім не самотно. Далеко ні! Ти-б подивився, що то є справді самотна місцевість!

Живучи таким життям, він проте виглядав достоту таким, як і перше: він дійсно дотримував форму! Не те щоб він щодня передягався до обіду, але щодня голився і брав щодня холодний туш. Діставав з Англії газети й книжки і читав їх увечері, палючи люльку. Із своїми китайцями поводився точнісінько, як бувало в школі з новими учнями. Оскільки можна було бачити, й вони мали до нього ті самі почування, що й ми бувало у школі: повагу без домішки страху і приязнь, що переходила у відданість.

— Яб не міг витримати тут без жіночої істоти, сказав я раз увечері.

Він зітхнув: — Женитись не вважаю можливим перше, ніж ця оселя буде гідною моєї жінки, заводити ж тут пащуства не маю охоти.

— Ти ідеаліст, сказав я.

Він скривився і я зрозумів, що не терпів таких узгалянь. Та мене кортіло його подратувати.

— Підтримуєш престиж англійського джентельмена?

Зуби його заскрипіли на люльці: — Хай мене чорти візьмуть, як я маю ще що на думці, ніж аби тільки самому якось витримати... Цього з мене досить!

— Це на одно виходить, додав я.

Він відвернувся. Я відчув, як йому прикро було, що я намагався повернути його до самоаналізи. Він мав рацію: бо то руйнує. В його житті й так було занадто багато руйнуючих елементів: самотність, мовчанка, віддаль від рідного краю і це щоденне перебування з людьми східної раси. Я часом слідкував за обличчями тих китайців: нелюдські, наче котячі, непорушні, мов з кости виточені, довічні якісь. Єдиним рятунком Редінга, живучи отак з року на рік один із ними, було дотримувати форму. Підчас того тижня, що я в нього гостював, з диявольською цікавістю слідкував я, щоб завважити якусь ознаку пониження рівня, яке природно повинно було прийти внаслідок такого життя. Але ні! По совісті, я не міг знайти й сліду того. Він навіть не торкався віски та відмовчувався кожний раз, як розмова сходила на жінок.

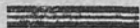
— Колиж ти збіраєшся до дому? спитав я його, прощаючись.

— Як осягну свого тут, сказав він, — то приїду додому женитися.

— А тоді знов сюди?

— Очевидно. У мене, тиж знаєш, немає грошей. Родовід наш до чорта довгий, а кишеня до чорта порожня!

Років чотири пізніше я побачив у „Times“ серед оголошень про шлюби: Майльс Редінг, з Ведмежої Фарми, Ванкуверів острів і Бланш Фелджем, донька Чарлза Фелджема, судді в Гарборо. Отже він досягнув свого!

Степан Смаль-Стоцький

Немолів*)

(Спомили з дитячих літ на вічну пам'ять мому батькові)

На другий день свят була відправа у нас. Хоч мороз тисне, людям весело. Повдягалися в кожухи, в чоботях солом'яні устілки їх гріють. Коляди одна по другій розлягаються церковною. Найбільша радість з того, що „Бог предвічний... в яслах лежить... в стайні убогій“, неначе б то завітав до них самих, до хліборобів, що вони свого Бога, „сонце правди“, неначе бачать між собою, і тому всі навипередки так „весело співають... Ісуса витають“. Яюсь люблю, коли отака загальна радість розліється в душах людських, що радіють навіть несвідомі вповні того, чого радіють. Це різдво на селі серед наших селян.

У вечір ходять колядники від хати до хати. Брацтво церковне їх вислало колядувати на церковні потреби. Прийшли й до нас. Вже чуємо знадвору голос: „А чи дозволяєте, пане господарю, заколядувати, вашу хату звеселити?“ — Просимо — кажуть тато. І понеслася знов коляда одна й друга. Запросили колядників до хати, щоб загірлися, частують, а міхоноша дістає книші та ще і дрібними дещо. Розпитують, де вже були, що чувати. Але колядники спішаються. Заколядували ще і в хаті, подякували і пішли далі. А я так дуже рад був піти з ними, але тато кажуть: Ти ще за малий. Як підростеш, підеш і ти колядувати.

Дехто з свояків і сусідів навідався до нас. В хаті зробилося гутірно, частуються, примовляють, закусують, розкажують всячину, сміються, жінки щось перешіптуються, а нам, дітям, нераз мусіли тато наказувати, щоб ми так не пустували.

Так було і третьої днини свят, тільки що мама варили дещо теплого на обід.

З різдвяними святками яюсь тяжко розставалися люди. Дідух все ще лежав під столом, „дід“ стояв ще на покутті, нагадували свята, тому й до тяжкої господарської роботи яюсь не бралися. Це час відпочинку в господарстві тим більше, що

*) Див. „Вістник“, кн. III.